

ФІЛОСОФІЯ

УДК 22.06

© Лариса Стасюк
(Житомир)**ФОРМУВАННЯ РЕЛІГІЙНОГО СВІТОГЛЯДУ БЛЕЗА ПАСКАЛЯ:
ЕКЗИСТЕНЦІЙНО-ПЕРСОНАЛІСТСЬКІ ІНТЕНЦІЇ**

Розглядаються джерела становлення філософського мислення і сутність релігійно-духовної еволюції світогляду Б.Паскаля. Зазначається, що коректування його світовідчуття обумовлене ірраціоналістичним досвідом янсенізму. Виявлення фрагментарних тотожностей і суттєвих розбіжностей у позиціях Б.Паскаля і Р.Декарта уможливило відстеження специфіки відгалуження ідей Б.Паскаля від традиційної раціоналістичної тенденції європейської філософії. На основі порівняльного аналізу вчень французького мислителя і протестантської ортодоксії з'ясовується сутність екзистенційно-персоналістських прагнень філософа, які упорядковують його світосприйняття. Аналізуються особливості паскалівського продовження традиції «філософії серця», у якій його «інтуїція серця» постала предтечею ірраціонально-інтуїтивістського начала у системі екзистенційно-персоналістського напрямку сучасної філософії та утвердженням його релігійного світорозуміння.

Ключові слова: раціоналізм, ірраціоналізм, екзистенційно-персоналістські інтенції, протестантська ортодоксія, «інтуїція серця», янсенізм.

Постановка проблеми. Розвиток сучасної філософії, науки, теософії зорієнтований на переусвідомлення місця людини у світі, переосмислення сенсу її буття. Нова парадигма світосприйняття потребує взаємодії матеріального й ідеального, практичного і теоретичного вимірів, західних і східних традицій, сцієнтистсько-раціоналістичних і екзистенційно-персоналістських начал, що не лише уможлиблює їх інтегрування в єдиний культурогенний простір, а й суттєво розширює світогляд від раціональних і прагматичних акцентуацій звернення до духовно-трансцендентних сенсів буття. Нове прочитання Б.Паскаля, чий духовні пошуки як модус раціоналістичного осягнення ірраціональних ситуацій у низці аспектів суголосне з вітчизняним кордоцентризмом, фокусує екзистенційно-персоналістські експлікації. Вагомість доробку Б.Паскаля, за С.Аверинцевим, полягає у тому, що він, маючи досвід механістичного раціоналізму XVII ст., започаткував і розвивав проблематику «про межі «науковості», вказуючи при цьому на «доводи серця», відмінні від «доводів розуму», і тим самим передхоплюючи подальшу ірраціоналістичну тенденцію у філософії» [1, с. 166].

В історії християнства Б.Паскаль постав реформатором, чий ідеї забезпечили безперервну актуалізацію істин Святого Письма та інших теологічних питань, зокрема розвивалися у специфічних контекстах прихильниками ліберальної теології, неоортодоксії, у межах якої К.Барт вслід за М.Лютером, Б.Паскалем, С.К'єркегором, підкреслюючи унікальність «внутрішньої» зустрічі з Богом і особистісного досвіду, сумнівається стосовно можливості прийняття віри засобами аргументації. У православному богослов'ї також знаходять гідне місце творчості Б.Паскаля, який показав світовому співтовариству життєву школу «дивовижної напруженості в жадобі вічного життя» [2, с. 12]. На думку протоієрея Олександра Чистякова, французький мислитель охоплює інтелектуальне і досвідне пізнання особистісних мотивів прийняття віри, на яких «вибудовується його метод, що не старіє, початок якого – виведення з рівноваги надумано самодостатнього людського розуму з метою підштовхнути його до пошуків надійної опори в християнській вірі. Аргументація і метод Паскаля – актуальна зброя сучасного апологета» [6, с. 3]. Тому «перевідкриття» філософської спадщини Б.Паскаля може стати спробою віднайдення спільних сутностей

між філософією, наукою, релігією, а також сприятиме поглибленому визначенню джерел і поступу української філософії у просторі світової філософської культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Феномен Б.Паскаля давно став об'єктом вивчення філософів, істориків, культурологів, соціологів, теологів. Починаючи з XVII-XVIII ст., представники янсенізму Ж.Пер'є, П.Ніколь та ін., мислителі Просвітництва Ф.Вольтер, Ж.-А.Кондорсе, Д.Дідро, П.Гольбах та ін. засновують традицію дослідження доробку Б.Паскаля.

У XX ст. знову активізується полеміка навколо Б.Паскаля, його теологічної спадщини. Найвагомими для нашого дослідження стали марксистська позиція Л.Гольдмана та екзистенціально-містичний підхід Л.Шестова, доробки Ф.Сельє, який ідентифікує паскалівські погляди з схоластикою, католицьким віровченням і вченням Августина, а також роботи Ж.Рено та Ж.Менара, який провів паралель між його філософією і духовністю. Важливими у розкритті екзистенційно-персоналістських прагнень Б.Паскаля мають праці вітчизняних науковців С.Аверинцева, Г.Стрельцової, В.Ляха, О.Хоми, В.Горського, О.Гуджен, де репрезентовані методологічні, історіософські, культурологічні засади цілісної інтерпретації філософської, теологічної паскалівської доктрини, та праці І.Бичка, В.Ільїна, М.Черенкова, які, тематизуючи гуманістичні прагнення українського кордоцентризму в контексті вітчизняної історико-філософської традиції, співставляють ці прагнення з висвітленням проблеми тотожності та розбіжності раціонального й ірраціонального у рефлексіях Б.Паскаля і західноєвропейської філософії загалом. Назрілими ідеї Б.Паскаля залишаються і в релігійно-конфесійному дискурсі, в якому слід виокремити праці православного мислителя С.Рашковського, архієпископа Іоана (Шаховського), протоієрея Олександра Чистякова та ін.

Віддаючи належне розгорнутому обговоренню окремих аспектів життя і творчості Б.Паскаля, слід зауважити, що глибшого розгляду потребує питання формування світовідчуття і світорозуміння Б.Паскаля від раціонального до ірраціонального та з'ясування особливостей релігійного світогляду французького мислителя у контексті його відношення до ідей протестантської ортодоксії (М.Лютера, Ж.Кальвіна), що і визначаємо **метою** нашого дослідження. Для реалізації мети необхідно розв'язати такі **завдання**: виявити особливості релігійно-духовного становлення Б. Паскаля у процесі добору аргументів для захисту пор-роялівської громади від звинувачень ієзуїтів у прихильності до деяких ідей протестантської ортодоксії; простежити зміст трансформації поглядів Б.Паскаля від сциєнтистсько-раціональних до ірраціональних інтенцій під впливом філософії Р.Декарта; здійснити компаративний аналіз вчень Б.Паскаля і протестантської ортодоксії як продовження формування його релігійного світогляду у напрямі екзистенційно-персоналістських тенденцій; з'ясувати сутність ірраціонально-релігійної «логіки серця» філософа як кульмінації його духовних пошуків.

Виклад матеріалу. Дискутуючи з критично налаштованими на янсеністські погляди ієзуїтами, Б.Паскаль неодноразово захищав громаду Пор-Рояля, де були сконцентровані модули французької зокрема та європейської загалом полемічної філософської і теологічної культури, від інвектив у неканонічних інтерпретаціях низки віросповідних вчень, приміром кальвіністського розуміння янсеністами таїнства євхаристії. У цьому питанні він опротестовував ієзуїтський буквалізм та протестантсько-ортодоксальний алегоризм, детермінуючи його як «жєневську ересь», «ересь кальвіністів», «помилку Кальвіна», «нечестиве вчення Лютера» [4, с. 366-396]. На думку Б.Паскаля, ієзуїти безпідставно звинувачували К.Янсєнія, його прибічників і його самого у вкрапленнях ортодоксально-протестантського бачення деяких католицьких ідей, про що він детально описував, передусім, у «Листах до провінціала» як класично-достовірною джерела з історії становлення і розгортання.

Хоча релігійний філософ неодноразово у своїх «Листах» спростовує будь-які однастайності з ортодоксальною протестантською теологією, у сучасній історико-філософській думці фіксують спільність між М.Лютером, Ж.Кальвіном, Б.Паскалем, сутність якої, за М.Черенковим, полягає у тому, що вони «задають нову парадигму віри, що відмінна від корпоративної середньовічної та заснована на особистому акті віри як

екзистенціальному, духовному та інтелектуальному стані» [9, с. 149]. Незважаючи на незавершеність полемічних творів, фрагментарний і етюдний характер текстів та відсутність їх чіткої систематизації і узгодження, вчення і тип мислення Б.Паскаля базується на філософських засадах, на чому наголошував ще Т.М.Харрінгтон, та має сформований категоріально-поняттєвий апарат. Відкритість філософування французького мислителя і дистанціювання від так званих замкнутих, тобто структурованих і систематизованих теологічних концепцій, як от у М.Лютера, Ж.Кальвіна, та філософських вчень у концептуальному вимірі пов'язує його з С.К'єркегором, Ф.Достоевським, чії ідеї поряд з паскалівським зверненням до антропологічної проблематики стали теоретичним джерелом екзистенціалізму, а також з Ф.Ніцше, Ж.-П.Сартром, Л.Шестовим та ін., а у творчому вимірі об'єднує з Г.Сковородою.

Неоднозначне відношення Б.Паскаля до філософії Р.Декарта. Влучно з цього приводу висловлюється О.Хома, що «початкова відмінність методологічних підходів Паскаля і Декарта може цілком виправдано розглядатись як розбіжність двох способів розв'язання класичної проблематики Нового часу – проблематики подолання скептицизму через створення істинного методу, заснованого на самоочевидних засадах» [8, с. 19]. Отож, з одного боку, його спосіб мислення суттєво відрізняється від філософування Р.Декарта, як і від Ф.Бекона, Т.Гоббса, М.Монтеня, а з іншого – ті паскалівські ідеї, які торкаються наукового пізнання епізодично, дотичні до декартівських констант. Насамперед це стосується заперечення принципу авторитетності у науковому пізнанні, що Б.Паскаль обумовлює безперервним процесом накопичення знань і вдосконалення наукової істини. Одночасно він не визнає церковних, людських авторитетів і запевнює, що «останнім суддею є не люди, а Той, Хто над людьми» [10, с. 313], та сповіщає про абсолютну потребу у дотриманні принципу авторитетності Святого Письма, яке містить статичні Божественні істини і стає для французького мислителя домінантним об'єктом інтерпретації.

Підтвердження апріорі закладеного авторитету Святого Письма Б.Паскаль знаходить в акті містичного осягнення людиною певних взаємини з Богом, прилучення до Його слова, що обумовлено самим біблійним текстом під час його мимовільної інтерпретації. Однозначно, таке паскалівське розуміння авторитету Святого Письма суперечило однотипним уявленням представників протестантської ортодоксії. Вони, проголошуючи абсолютний авторитет Письма, засвідчували його непохитність навіть за умови можливого протиріччя Святого Письма як джерела пізнання Бога, християнського віровчення авторитету Папи, рішення Соборів, Переказу (М.Лютер). Також підтверджували абсолютний авторитет Святого Письма як слова Божого для всього, до чого воно має безпосереднє відношення, а саме для віри і справ християнина (Ж.Кальвін).

Потреба в інтерпретації Святого Письма, за Б.Паскалем, викликана існуванням у ньому внутрішніх суперечностей, які поряд із свідченням пророків про помилковість буквального смислу, показують не лише присутність, а й безумовну довершеність її духовного смислу. Теологія Ж.Кальвіна базується на переконанні про істинність буквальної інтерпретації слів у їх історичному контексті. Підставою апелювання теолога до буквалізму і заперечення алегоричної, моральнісної, духовної інтерпретації, які поряд з буквальною існували у Середньовіччі, стало опанування ним історико-граматичної екзегези, що дозволило, на думку реформатора, адекватне відкриття Бога у Біблії.

В обґрунтуванні Божого буття Б.Паскаль, заперечуючи декартівські метафізичні доводи як такі, що унеможливають віднайдення шляху до «живого» Бога, не зводить свої аргументи до очевидного фідейзму через переконання у необхідності продемонструвати, що релігійна картина світу не суперечить раціональній. Враховуючи розходження між раннім вченням Б.Паскаля і Р.Декарта про людську субстанційність, співвідношення істини абсолютної і відносної, прибічник янсенізму дотично звертається до дуалістичної засади філософії Р.Декарта для утвердження рівноцінності тілесної і духовної субстанції по відношенню до Бога та прагне використати на умовах паритетності наукову і теологічну істини задля забезпечення цілісності процесу духовно-практичного освоєння людиною світу. І нарешті, частково

аналогічно з декартівським вченням Б.Паскаль констатує нескінченність поступу наукового пізнання. Проте, за онтологічним баченням пізнання, апелюванні, окрім раціоналістичного підґрунтя пізнання до досвіду як до одного із значущих джерел знання, Б.Паскаль займає позицію між методами Ф.Бекона і Р.Декарта, але, на відміну від них, паскалівський досвід однозначно відчуттєвий, а джерелами знання постають не лише розум, досвід, а й наближене до почуття пізнання «серцем», лише за допомогою якого інтуїтивно можна досягнути Бога.

У свою чергу, ним окреслюється ідея необхідності імплікації знань, почуття та волі людини задля налагодження з Ісусом Христом особистісно-містичного зв'язку, у чому проявляється христоцентрична позиція Б.Паскаля, за чим твердженням лише пізнання Христа врятує людину від гордині та відчаю [4, с. 219]. Як апологет янсенізму Б.Паскаль, заперечуючи пелагіанство ієзуїтів, насамперед поділяв з К.Янсенієм августиніанське розуміння свободи волі як Божої благодаті, первородного гріха людини. Він продовжував традиції Августина у розгортанні містичного аспекту християнського символізму, де його універсальним виявом постає медитація над Христом.

Якщо у раціоналістичних концепціях Р.Декарта ототожнюється логіка суб'єкта і принципи мислення, то Б.Паскаль, трансформуючи поняття суб'єкта, генерує «іншість» буття людини з актуалізацією її смислової глибини, таємничої невичерпності людського «Я», першість досягнення якого у рамках християнської акцентуації особистості належить Августину. Вектор його рефлексії спрямований на поєднання різноспектрного самоаналізу глибин «Я» з Абсолютом, у результаті чого через діалог людини з Богом як з надприродною, понадсвітовою особистістю відбувається її самовідкриття. Такий спосіб самозанурення у незвідані потенції власного «Я» охоплює в єдиний тематичний простір М.Лютера, Б.Паскаля, С.К'єркегора. Як і Августин, а пізніше С.К'єркегор, Б.Паскаль у своєму філософському пристрасному пориванні до пошуку істини завжди співставляє її з буттям та з людиною як смисловим осердям буття.

Звертаємо увагу, що М.Лютер трактував розум як величний дар Бога, за допомогою якого людина відрізняється від тварини, але основне його призначення локалізується адекватним втручанням і розв'язанням матеріальних та коректуванням соціальних питань суспільного буття, а у таємниці милості Бога людина здатна проникнути виключно завдяки особистісній вірі. Б.Паскаль же вважав, що нагальна потреба особливої благодаті Божої для отримання спасіння, спричинена гріховністю людини, а піднесення над тваринами викликане її особливим моральним і релігійним статусом. Заперечуючи релігійний догматизм, він намагався довести, що релігія не виступає проти розуму, а обмежує його можливості у пізнанні Бога на користь інтуїції, особистісним почуттям. «Ми досягаємо істину не лише розумом, а й серцем... У серця свої закони, яких розум не знає» [5, с. 220]. Враховуючи те, що незначне відхилення від проблемного поля «геометрії» призводить до втрати розумом переконливості, а «серце» обмежене в інформуванні пізнання стосовно самоочевидних речей, у своїх ранніх ідеях Б.Паскаль заявляє про рівномірну недосконалість розуму та «серця». Зауважимо, що це не стосується віри, яка визначається ним як відчуття Абсолюту «серцем».

Ірраціональна релігійна «логіка серця» Б.Паскаля, набута у результаті духовної трансформації його сциєнтистсько-раціоналістичних поглядів, передусім засновує, поряд з С.К'єркегором, Ф.Ніцше напрям, що корелятивний екзистенційному виміру соціокультурного буття у контексті світової філософської думки, відповідно до якого наголошується на внутрішньому світі як підвалині його буттєвості, на невичерпності душевного світу людини, на буттєву вкоріненість її переживання світу. Проте Б.Рассел пише про те, що саме Ж.-Ж.Руссо у теології «зробив відкриття, яке нині визнавала більшість протестантських теологів. До Руссо кожен з філософів, починаючи з Платона, якщо тільки вірив у Бога, висував раціональні аргументи на користь цієї віри... Сучасні протестанти... ґрунтують свою віру на певних властивостях людської вдачі – почуттях побожності чи таємничості, відчутті правильності чи хибності, на надії абощо. Такий спосіб захисту релігійної віри винайшов Руссо» [7, с. 576]. І лише в одному, позатекстовому реченні англійський філософ зауважує, що винятком слід вважати Б.Паскаля. Не

применшуючи значення доробку Ж.-Ж.Руссо, якого К.Леві-Строс називає «батьком антропології», а Е.Морен вважає класичним моралістом (поряд з М.Монтенем і Б.Паскалем), який апелював до домінування «серця» і заперечення розуму у питанні віри, ми рахуємо цю тезу Б.Рассела щонайменше некоректною. Адже, звернення до «серця» має давню просторово-часову традицію, а у релігійному світогляді Б.Паскаля набуло найпомітнішого звершення. Тому ми підтримуємо сучасних філософів (С. Аверинцева, В. Ільїна, О. Хому, А. Бичко та ін.), у чиїх дослідженнях паскалівська детермінація «внутрішнього світу» людини, визнання первинності і значущості «серця», його трансцендентних переживань на протигагу розуму, розцінюється як нове, відмінне від раціоналістичної картини світу відкриття людини. Тим більше сам Б.Паскаль маніфестував, що «саме серце відчуває Бога, а не розум. От що таке віра» [5, с. 216].

Паскалівська «інтуїція серця» віддзеркалюється в ідеях Г.Сковороди як основоположника національної символіко-антропоцентричної екзистенції, а також в ідеях П.Юркевича. У визначенні українських мислителів вона постає прихованим осердям людських духовних цінностей і можливостей. Г.Сковорода іменував «серце» своєрідною безоднею, інтенції якої орієнтовані на з'єднання ще з однією безоднею-Богом як функціонального виразника «серця», унаслідок чого Бог як «серце світу», забезпечуючи моральну константу людини як духовної особистості, розгортає перед нею смислову безмежність у світі і в самій людині та її життєвому світі. Екзистенційно-персоналістичну природу ідеї «внутрішньої» людини Г.Сковороди продовжив і виробив власні контексти П.Юркевич, який визначив вагомість «серця» як квінтесенції фізичного і духовного підґрунтя людини, органу її душевного буття, первинної духовної сутності, осердя поліфонічних почуттів, переживань [11]. Ірраціонально-«софійне» світобачення Г.Сковороди та П.Юркевича у низці площин взаємонаближені до експлікації релігійно-духовних пошуків Б.Паскаля. Звичайно, ця проблематика розвивається і у філософії ХХ ст., приміром у екзистенційно-персоналістській системі М.Бердяєва. За коментуванням А.Бичко, відбувається продовження традиції, «започаткованої в сократизмі, обґрунтованої в Блезе Паскаля, розробленої Григорієм Сковородою і завершено сформульованою у «філософії серця» Памфіла Юркевича про могутність саме «сердечного» (екзистенційного) світобачення» [3, с. 149].

Висновки. У результаті проведеного дослідження ми можемо зробити висновки, що одним з найвагоміших чинників становлення релігійного світогляду Б.Паскаля стали суперечки з антиясеністськи налаштованими ієзуїтами, унаслідок чого він, перебуваючи у пошуках достовірних аргументів дистанціювання його та громади Пор-рояля від низки вчень протестантської ортодоксії, ґрунтовно ознайомився і осмислив стрижневі засади християнського віровчення. Співставлення поглядів Р.Декарта і Б.Паскаля уможливило виявити особливості продовження контрверзи його пошуків до ірраціональних домінант. Порівняльний аналіз християнських поглядів французького мислителя і ортодоксальної протестантської теології виявив не лише їх розбіжності, а й спільні точки дотику, зокрема прихильності до окремих вчень Августина, приміром розуміння свободи волі як Божої благодаті тощо та причетності М.Лютера, Ж.Кальвіна, Б.Паскаля до започаткування нової парадигми віри, апелюванні до особистості та особистісної віри, а загалом до акцентуації екзистенційно-персоналістичного досвіду як тривання духовних інтенцій французького мислителя. На нашу думку, найважливішою квінтесенцією формування релігійного світогляду Б.Паскаля стала його рефлексія «інтуїції серця» насамперед як особистісного переживання світу.

Література

1. Аверинцев С. Софія-Логос. Словник / С.Аверинцев. 3-е видання. – К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2007. – 650 с.
2. Архиепископ Иоанн (Шаховской). Огонь Паскаля // Архиепископ Иоанн (Шаховской). Избранное: В 2-х т. Т. 1. – Нижний Новгород: Изд-во Братства во имя князя Александра Невского, 1999. – С. 10-13.
3. Бичко А.К. Проблема ірраціонального в творчості Миколи Бердяєва / А.К. Бичко / Метаморфози свободи: спадщина Бердяєва у сучасному дискурсі. Вип. 1. – К.: Вид. ПАРАПАН, 2003. – С. 147-150.
4. Паскаль Б. Мысли / Блез Паскаль / Пер. с фр. Хома О. – М.: «REFL-book», 1994. – 528 с.

5. Паскаль Б. Письма к провинциалу / Блез Паскаль / Лабиринты души / Августин Аврелий. Исповедь. Симферополь: «Реноме», 1998. – 416 с.
6. Протоиерей Олександр Чистяков. Блез Паскаль и французская апологетика первой пол. XVII в.: Автореф. дис... кандидата богословия / Московская Духовная Академия. – Сергиев Посад, 2009. – 21 с.
7. Рассел Б. История западной философии / Бертран Рассел / Пер. з англ. Ю. Лісняка, П. Тарашука. – К.: Основи, 1995. – 759 с.
8. Хома О.І. Модерна та постмодерна перспективи в філософії культури: Автореф. дис... д-ра філос. наук: 09. 00. 04 // Інститут філософії ім. Г.С.Сковороди НАН України. – К., 1999. – 35 с.
9. Черенков М.М. Європейська реформація та український євангельський протестантизм: Генетико-типологічна спорідненість і національно-ідентифікаційні виміри сучасності: Монографія / М.М. Черенков. – Одеса: Християнська освіта, 2008. – 566 с.
10. Шестов Л. На весах Иова / Л.Шестов. – М.: АСТ, 2001. – 464 с.
11. Юркевич П. Д. Сердце и его значение в духовной жизни человека по учению Слова Божия / П.Д. Юркевич / Философские произведения. – М.: Правда, 1990. – С. 69-103.

Larysa Stasyuk

Formation of Blaise Pascal's religious worldview: existential and personalistic intentions

The attention is paid to the sources of formation of B. Pascal's philosophical thinking and to the nature of his religious and spiritual worldview evolution. It is pointed out that correction of his world sensation is based on irrationalistic Jansenism experiences. Detection of fragmented commonalities and significant differences between attitudes of B. Pascal and R. Descartes enabled to track the peculiarity of derivation of B. Pascal's ideas from traditional rationalist trends of European philosophy. Based on comparative analysis of the teachings of French philosopher and Protestant orthodoxy representatives the essence of the philosopher's existential and personalistic intentions making his worldview to be particular spiritual formation is defined. There are discussed peculiarities of continued Pascal's tradition of "heart philosophy" in which his "intuition of heart" appeared as an original source, a forerunner of irrational and intuitionist beginning in the system of existentialist and personalistic direction of modern philosophy and an approval of his religious worldview.

Keywords: Rationalism, irrationalism, existential and personalistic intentions, Protestant orthodoxy, "intuition of heart", Jansenism.

Лариса Стасюк

Формирование религиозного мировоззрения Блеза Паскаля: экзистенциально-персоналистские интенции

Рассматриваются источники становления философского мышления и сущность религиозно-духовной эволюции мировоззрения Б.Паскаля. Отмечается, что корректировка его мироощущения обусловлена иррационалистичным опытом янсенизма. Выявление фрагментарных тождеств и существенных расхождений в позициях Б.Паскаля и Р.Декарта сделало возможным отслеживание специфики ответвления идей Б.Паскаля от традиционной тенденции рационализма европейской философии. На основе сравнительного анализа учений французского мыслителя и протестантской ортодоксии выясняется сущность экзистенциально-персоналистских стремлений философа, которые упорядочивают его мировосприятие. Анализируются особенности продолжения Б.Паскалем традиции «философии сердца», в которой его «интуиция сердца» предстала предтечей иррационально интуитивистского начала в системе экзистенциально-персоналистского направления современной философии и утверждением его религиозного миропонимания.

Ключевые слова: рационализм, иррационализм, экзистенциально-персоналистские интенции, протестантская ортодоксия, «интуиция сердца», янсенизм.

Надійшла до редакції 31.12.2013 р.